

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورموفیدی

موضوع کلی: سوره بقره

موضوع جزئی: آیه ۶۲ - تفسیر آیه - بخش اول: معنای «ان الذین آمنوا» -

یک شبهه و پاسخ آن

تاریخ: ۱۰ آذر ۱۴۰۴

مصادف با: ۱۰ جمادی الثانی ۱۴۴۷

جلسه: ۱۷

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در آیه ۶۲ سوره بقره بود؛ عرض کردیم این آیه مشتمل بر چند بخش و چند مطلب است. بخش اول این بود: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ» بود که هر یک از این عناوین را توضیح دادیم و گفتیم مهم‌ترین مطلبی که در این بخش باید توضیح داده شود، معنای «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» است. پنج احتمال در مورد معنای «الذین آمنوا» ذکر شد و یک احتمال از میان احتمالات پنج‌گانه برگزیده شد.

شبهه

در این بخش شبهه‌ای به ذهن می‌رسد که ذکر آن و پاسخ از آن فایده دارد. ممکن است به نظر بدوی گمان شود که براساس این آیه، هر کسی فارغ از دین و عقیده و مذهب، می‌تواند به فلاح و رستگاری برسد. چون ظاهر آیه این است که کسانی که ایمان آورده‌اند و کسانی که یهودی و نصرانی هستند و از صابئین می‌باشند، اگر ایمان به مبدأ و ایمان به معاد و عمل صالح داشته باشند، «فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ». ایمان به مبدأ در دین یهود و نصاری و صابئین بوده است؛ ایمان به معاد هم کذلک؛ عمل صالح هم در هر دینی وجود دارد. پس اگر کسی ایمان به مبدأ و معاد داشته باشد و اهل عمل صالح باشد، به فلاح و رستگاری می‌رسد؛ چه نصرانی و یهودی باشد و چه مسلمان باشد. پس کأن اعتقاد به یک دین و عقیده خاص مهم نیست؛ هر کسی آزادانه می‌تواند هر دینی را داشته باشد و با حصول این سه عنصر می‌تواند سعادت‌مند شود. این یعنی مسلمان بودن ضرورت نیست؛ اسلام تنها دین حق نیست، بلکه گویا همه ادیان بهره‌ای از حق دارند؛ اسلام شرط سعادت نیست. این مطلبی است که شاید این روزها مشتری و خریدار هم زیاد داشته باشد.

پاسخ

به نظر می‌رسد که این برداشت صحیح نیست و آیه این را نمی‌خواهد بگوید که هر کسی از هر دینی چنانچه مؤمن به مبدأ و معاد باشد و اهل عمل صالح، به فلاح و رستگاری می‌رسد؛ بلکه ایمان به مبدأ و ایمان به معاد جدا از ایمان به نبوت نیست. حالا خواهیم گفت که چرا خداوند تبارک و تعالی، ایمان به نبوت را در اینجا ذکر نکرده است؛ همچنین خواهیم گفت عمل صالح که در این آیه ذکر شده، به چه معناست. معنای آن عمل خوب است یا اینکه معنایی فراتر از این دارد؟ در بیان مطلب اول گفتیم «ان الذین آمنوا...» یعنی همه مؤمنان و ایمان آورندگان از مسلمان و یهودی و نصرانی و صابئین، تنها در صورت ایمان به مبدأ و معاد و عمل صالح، اجرشان را از خداوند دریافت می‌کنند و خوف و حزنی در آنها راه ندارد. اما این به معنای

مؤمن حقیقی نیست؛ زیرا اگر این باشد، ذکر «من آمن بالله و اليوم الآخر» و قرار دادن آن کنار یهودی و نصرانی معنا ندارد. آیه در واقع باید به گونه‌ای معنا شود که با دیگر آموزه‌های قرآن منافات نداشته باشد.

ما تردیدی نداریم در اینکه تنها دین نزد خدا، دین اسلام است. «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ»، «وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ»؛ دین فقط دین اسلام است؛ لذا خداوند تبارک و تعالی غیر از اسلام هیچ دین دیگری را به رسمیت نمی‌شناسد. لذا نمی‌توانیم بگوییم خداوند دست انسان را آزاد گذاشته که هر دینی را می‌خواهد انتخاب کند. اگر کسی غیر اسلام را به عنوان دین بپذیرد، از او پذیرفته نیست. در برخی آیات عاقبت سوئی برای کفار از اهل کتاب و مشرکین ذکر شده است؛ در آیات مختلف این مطلب مورد اشاره قرار گرفته است. پس غیر اسلام توسط خداوند به رسمیت شناخته نشده است.

بر این اساس، اینجا کأن خداوند تبارک و تعالی می‌خواهد بفرماید آن گروه از مسیحیان و یهودیان و صابئین، چنانچه بر مبنای آموزه‌های دینی خودشان، ایمان به پیامبر(ص) بیاورند، چنانچه معتقد به مبدأ و معاد شوند و از کفر و شرک فاصله بگیرند، اینها اهل فلاح و رستگاری و نجات خواهند بود؛ آنچه که از گذشته آنها مطابق با دین محرف واقع شده و صورت گرفته، کنار گذاشته می‌شود و خداوند اجر و پاداش به آنها می‌دهد. آن وقت در معنای ایمان بالله و اليوم الآخر این نکته هم نهفته است؛ یعنی ایمان به مبدأ و معاد و نبوت. ممکن نیست کسی بدون ایمان به نبوت، به آن اجر الهی نائل شود و پاداش الهی نصیب او شود. اینکه نبوت را نگفته، نکته‌اش را خواهیم گفت. پس اساساً معنا دارد که کسی با انکار نبوت پیامبر(ص) و با الترام به یهودیت و نصرانیت بخواهد به این سرانجام برسد. پس این آیه می‌خواهد بگوید پیروان ادیان چنانچه ایمان به مبدأ بیاورند و مؤمن به معاد شوند و مؤمن به نبوت پیامبر خاتم(ص) شوند و اهل عمل صالح باشند، فلهم اجرهم عند ربهم، پاداش آنها نزد خداوند خواهد بود. بله، این منافاتی با آزادی انسان در انتخاب ندارد؛ خداوند تبارک و تعالی انسان را آزاد آفریده و این آزادی حق طبیعی انسان است. خداوند اگر می‌خواست انسان‌ها را به زور مؤمن کند، طبق آیه قرآن این کار را می‌کرد؛ چنانچه به پیامبر(ص) فرمود «وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ...»، اگر پروردگار تو می‌خواست، هر آینه همه انسان‌ها را مؤمن می‌آفرید؛ اما این کار را نکرد برای اینکه انسان‌ها سنجیده و آزمایش شوند و آنجا ارزش انسان‌ها معلوم شود. خداوند تبارک و تعالی در جای‌جای قرآن بر این امر تأکید دارد: «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا»^۱، «وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ»^۲. کسی مجبور بر ایمان نیست؛ اما مجبور نبودن در ایمان معنایش آن نیست که انسان هر عقیده‌ای داشته باشد، مسئولیتی ندارد. بله، اختیار انتخاب دارد اما یک معیار هم ارائه شده که حق کدام است.

سؤال:

استاد: مگر می‌شود چیزی مشروع نباشد ولی برای آن پاداش بدهند؟ ... بحث پاداش یک عمل خاص نیست که بگوییم هر کسی ولو کافر اهل احسان باشد، پاداشش را در حد خودش می‌بیند. بحث «لهم اجرهم عند ربهم»، یک پاداش معمولی نیست؛ این اشاره به خلود دارد؛ «لا خوف علیهم و لا هم یحزنون»، نفی خوف و حزن برای یک عمل کوچک است؟ ... مسئله این

۱. سوره آل عمران، آیه ۸۵.

۲. سوره انسان، آیه ۳.

۳. سوره کهف، آیه ۲۹.

است که اینها یا از مسیحیت و یهودیت برگشته‌اند و مسلمان شده‌اند، که این هیچ؛ یا بر همان عقیده مانده‌اند؛ معنایش این است که نبوت پیامبر(ص) را قبول نکرده‌اند و ایمان به نبوت ندارند. ... شما وقتی می‌گویید اصول دین سه تا است، مطلق نبوت را می‌گویید یا نبوت پیامبر خاتم(ص) را؟ وقتی اصول دین ما سه تا است: توحید، معاد و نبوت پیامبر خاتم(ص)؛ نه مطلق نبوت. هم نبوت عامه داریم و هم نبوت خاصه؛ هر دو اینها جزء اصول اعتقادی است. ... «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ» کسی که غیر از اسلام را اتخاذ کند، هیچ چیزی از او قبول نمی‌شود؛ وقتی اصل دین قبول نشود، هیچ چیز دیگری قبول نمی‌شود. چنانچه گفته شود اگر کسی یهودی و نصرانی بود، یعنی غیر اسلام را انتخاب کرد، ولی به مبدأ و معاد معتقد بود و عمل صالح داشت، خداوند به او پاداش می‌دهد، نشان دهنده آن است که این آیه به خوبی فهمیده نشده است. این آیه این را نمی‌خواهد بگوید که هر کسی با هر دینی این سه کار را بکند، «اجرهم عند ربهم». ما همه این مطالب را مطرح کردیم تا بگوییم معنای آیه این نیست. ... ظاهر آیه هم این را نمی‌گوید؛ «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا» یعنی من آمن بالله و بالنبی و يوم الآخر؛ باید بگوییم چرا ایمان به نبوت پیامبر(ص) جز این اعتقادات است، ولو اینجا ذکر نشده است. خداوند تبارک و تعالی در جاهایی فقط سخن از ایمان به مبدأ به میان می‌آورد؛ یک جا فقط سخن از ایمان به مبدأ و معاد، یک جا هم هر سه را ذکر می‌کند؛ یک جا این دو را ذکر می‌کند بدون عمل صالح. انحاء ذکر این عناصر در قرآن مختلف است؛ ولی همه جا یک حقیقت است. این مطلب نیاز به توضیح داد که ان شاء الله در جلسه آینده بیان خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»